

NÓDA MÓZES

A Jézus Szíve-tisztelet szentírási és teológiai alapjai

The essay examines the biblical and theological basis of the cult of the Sacred Heart of Jesus and its implications for spirituality. The first part addresses the heart as biblical anthropological and theological concept, as well as the reception and reinterpretation of this concept in Western theology. Subsequently the Cult of the Sacred Heart, a private devotion focused on the passion, coloured by emotions, is examined from the viewpoint of the liturgical movement, that aimed at renewing the theological-communal dimension of the liturgy. The private devotion retains its legitimacy and meaning in so far as it draws from the liturgy.

Keywords: Cult of the Sacred Heart of Jesus; heart; mysticism; private devotion; liturgy.

A Jézus Szíve-tisztelet helye a liturgiában

A liturgikus mozgalom lelkisége a római liturgia klasszikus formájából táplálkozott, és ez a lelkiségi irány elfordult a 19. század érzelmi jellegű vallásosságától. A mozgalom a római liturgia *oratóióit* tekintette lelkisége és a liturgia irányadó mértékének. Ezen irányzat a Szentírást és az egyházatyák tanítását követte, és szigorúan „a kereszténység objektív szerkezeti törvényeit tartotta mértékének.”¹ Az újkori szentimentális vallásosságnak vissza kellett térnie az objektív formához. Ennek az lett a következménye, hogy a máriás jámborság, a keresztúti ájtatosság és a Jézus Szíve-tisztelet visszaszorultak, vagy új formákat kellett keresni számukra. A Jézus Szíve-tisztelet mint a devocionális lelkiség megnyilatkozása, olyan vallásosságot képviselt, amely összekötéseket és vitákat váltott ki.

¹ RATZINGER, Joseph, A húsvéti titok, a Jézus Szíve-tisztelet legmélyebb tartalma és alapja, in *Szolgalat* 55 (1982) 7–17 (7).

A jelen tanulmány célja megvizsgálni a Jézus Szíve-tisztelet szentírási és teológiai alapjait és ezáltal spirituális irányultságát. Ezután arra keresem a választ, hogy a két álláspont, a liturgikus mozgalom elképzelése illetve a Jézus Szíve-tiszteletben megnyilvánuló lelkiség szemben áll-e egymással, vagy mindkettőnek megvan a helye és haszna a nyugati egyház liturgikus és lelkiségi gyakorlatában.

A Jézus Szíve-tisztelet² eredete a középkori lelkiségben gyökerezik, a lándzsával átdöfött szív iránti tiszteletben, illetve a Jézus szenvedésével szembeni fogékonyságban. A középkor ájtatossági gyakorlatai között a lándzsával árszúrt szív, a töviskoszorú okozta sebek, Jézus öt szent sebének tisztelete egy sajátos lelkiséget és imádságformát alakított ki.³ A kifejezett

² LIMBURG, Hans J., Szócikk: *Herz Jesu*, in ³LThK 5, 51–53.

³ A Jézus Szíve tisztelettel foglalkozó egyházi dokumentumok és a fontosabb irodalom: XI. Pius, *Miserentissimus Redemptor*, AAS 6 (1928) 167–178; XII. Pius, *Haurietis aquas*, AAS 7 (1956) 310–353, magyar fordítás: *Haurietis aquas*, XII. Pius apostoli körlevele Jézus szentséges Szíve tiszteletéről, Budapest, 1999; II. János Pál, *Új evangelizálás és Jézus Szíve-kultusz*, Budapest 1999; RAHNER, Hugo, BEA, Augustino (szerk.), *Cor Jesu Commentationes in Litteras encyclicas Pii Papae XII Haurietis Aquas I-II.*, Róma 1959; RICHSTÄTTER, Karl, *Die Herz-Jesu Verehrung des deutschen Mittelalters*, München 1924; STIERLI, Josef (szerk.), *Cor Salvatoris. Wege zur Herz-Jesu-Verehrung*, Freiburg 1954; BOGLER, Theodor (szerk.), *Frömmigkeit*, Maria Laach 1960, 31–40; BAIER, Walter, Brennpunkte mittelalterlicher Herz-Jesu Frömmigkeit, in SCHEFFCZYK, Leo (szerk.), *Christusglaube und Christusverehrung*, Aschaffenburg 1982, 100–145; HAAG, Martina, „Dem Herzen Jesu singe...”, Mainz 2003, 140–339; HEER, Josef, *Der durchbohrte*, Róma 1966, 211–270; REIFENHÄUSER, Huberto, *Der Kult des Gottesherzens*, Róma 1965, 40–90; JOOSTEN, Christoph, *Das Christuskönigfest*, Tübingen-Basel 2002, 52–115; BUSCH, Norbert, *Katholische Frömmigkeit und Moderne*, Gütersloh 1997, 31–239; MENOZZI, Daniele, *Sacro Cuore*, Róma 2001, 241–281; ADAM, Adolf, *Das Kirchenjahr mitfeiern*, Freiburg, Basel, Wien 1979, 147–179; AUF DER MAUR, Hansjörg, *Feiern auf der Rhythmus der Zeit*, Regensburg, 1994, 207–210; RAHNER, Karl, Prologomena zur einer Theologie der Herz-Jesu-Verehrung, *Schriften zur Theologie III.*, Einsiedeln 1957, 379–415;

Jézus Szíve-tisztelet a német misztikusoknál⁴ mutatható ki, a Krisztussal, mint jegyessel kialakított lelki egyesülésben, az Énekek énekéből forraszó elmélkedésekben. A 16. században a jezsuiták terjesztették a szent szív tiszteletét, és különösen Franciaországban, a merev predestináció-tant hirdető janzenizmus ellenpólusaként, a népi vallásosságban és ájtatossági gyakorlatban kedvelt imaformává vált. Ebben az értelemben Jézus szívének tisztelete nem dogmatikus ünnep, hanem az áhítat világából fejlődött ki. Liturgikus szempontból a pünkösöt követő hármás ünnep része (Szentháromság vasárnapja, Úrnapja és Jézus Szíve ünnepe).

A szív a Szentírásban és a z egyházatyák írásaiban

Ha a Jézus Szíve-tisztelet bibliai alapjait keressük, annak kinyilatkoztatásban fellelhető alapjait, nem vagyunk könnyű helyzetben.⁵ A szív szerepe és jelentése, mint az isteni

KUNZLER, Michael, *Az egyház liturgiája*, Szeged 2005, 537–538, RADÓ Polikárp, *Az egyházi év*, Pannonhalma 1998, 183–186;

⁴ Az elnevezést Carl Rosenkranz, Hegel tanítványa használta először 1831-ben. A német misztika a 13–14. század lelki irányzata, a francia irodalom rajnai-flamand misztika megjelölést használja a korszakra. A női kolostorokban terjedt a domonkosok vezetése alatt. A kezdetek a brabanti és flandriai kolostorokba vezetnek a 13. században. Flamand területen egyik legjelentősebb képviselője, Jan van Ruysbroek ágostonrendi kanonok. Említést érdemelnek Bingeni szt. Hildegárd és Schönauai Erzsébet, a ciszterci Názáreti Beatrix (+1268) és Hadewijch begina (írásai 1220–1240. keletkeztek). A német misztika következő központja 1270-től a helftai cisztercita női kolostor, Magdeburgi Mechtild (+1282), Nagy szent Gertrúd (+1301/02) és Hackeborni Mechtild (+1299). Ide tartoznak a 14. századi nagy domonkos szerzetesek, Eckhart mester (+1328) és két tanítványa, Johannes Tauler (+1360) és Heinrich Suso (+1366). A domonkos misztikusok mellett fontosak a ferences misztikusok is. Vö. RUH, Kurt, *A nyugati misztika története II.*, Budapest 2006; MIETH, Dietmar, Szócikk: *Misztik*, in ³LThK 7, 584–594.

⁵ RAHNER, Hugo, Gedanken zur biblischen Begründung der Herz-Jesu-Verehrung, in STIERLI, *Cor Salvatoris*, 19–21.

illetve emberi szeretet szimbóluma, székhelye, központja jelen van a szentírási szövegekben, ez azonban még nem ad választ arra az ájtatossági gyakorlatra, amelyet a Jézus szíve-tisztelet hordoz és képvisel.

A szív héber elnevezése: léb, lébab, görögül: kardia, koilia, latinul: cor, venter, viscera. A héber felfogásban a szív az ember „benseje”, amely őrzi az emlékeket, gondolatokat, terveket és elhatározásokat. Ezért mondhatja a zsoltáros: „törvényed az én szívemben van” (Zsolt 40,9). A Szentírásban az emberi szív a tudatos, értelmes, szabad személyiségnek a forrása (Jób 34,10), a döntések és választások helye, az íratlan törvény őre, Isten titokzatos cselekvésének a székhelye. Az ember szívében találkozik az Istennel, ez a találkozás a legtökéletesebben „Isten Fiának emberi szívében válik teljes értékűvé.”⁶ A Bibliában a szív legfontosabb sajátossága, hogy bölcsességre és Isten szavának meghallására hivatott.

A szívnek, mint testi szervnek az Ószövetségben a mai tudásunktól eltérő funkciókat tulajdonítottak, a szív olyan központi szerv, amelynek funkciói bizonyos agyrészeknek felelnek meg (1Sám 25,37). Jeremiás próféta Isten szavának hallatára írja: „összetört a szívem bensőmben” (Jer 23,9). De szíve van a tengernek és az égnek is (Péld 30,18; Mtörv 4,11).⁷ Az Ószövetségben a Példabeszédek könyve írja le a szív leglényegesebb feladatait: „az okos szív tudást keres” (Péld 15,14), majd „a bölcs szív bölcsé teszi a száját” (Péld 16,23). A Zsolt 90,12 életcélként hirdeti: „Taníts meg számba venni napjainkat úgy, hogy bölcsességgel telítsük szívünket.” A szívben születnek a létfontosságú döntések, és egyedül Isten az, aki ismeri az emberi szív titkait: „ő ismeri a szív rejtekeit” (Zsolt 44,22). Isten előtt az kedves, csak az mehet fel az Úr hegyére, „akinek keze ártatlan és a szíve tiszta” (Zsolt 24,4).

⁶ FRAINE, Jean de, VANHOYE, Albert, Szócikk: Szív, in DUFOUR, Xavier Léon (szerk.), *Biblikus teológiai szótár*, Róma 1976, 1214–1217.

⁷ WOLFF, Hans Walter, *Az Ószövetség antropológiája*, Budapest 2001, 62–65.

Ezért az Isten iránti szeretetnek egyenesnek kell lennie: „szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből” (MTörv 6,5). Ezekiel próféta felismeri, hogy az ember egyedül képtelen megújítani a szívét, ezért ígérete Isten nevében hangzik: „Új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek; elveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek” (Ez 36,26). A szív elbizakodottá, önteltté válhat, mint Efraim és Szamaria lakóié, „akik gögjükben és szívük kevélységében” (Iz 9,8) megvették az Úr törvényeit; vagy másutt: Edom „szíve felfuvalkodott”, és nem hallgatott Istenre (Jer 49,16). Hans W. Wolff szerint ez a két szentírási hely azért fontos, mert a jézusi mondás – „én szelíd vagyok és alázatos szívű” (Mt 11,29)⁸ – háttérét képezik, ez utóbbi pedig számunkra azért fontos, mert Jézus szívéről szól.⁹

A Bibliában az „Isten szívéről” szóló kijelentések mindig Isten és az ember viszonyára vonatkoznak. Isten szíve az ő akaratának szimbóluma: olyan papokat támaszt, akik az ő szíve és lelke szerint fognak cselekedni (1Sám 3,35), Saul helyett olyan királyt keres, aki „szíve szerint való ember” (1Sám 13,14). A templomszenteléskor Salamonnak tett isteni ígéret az ő jelenvalóságának egyik legfontosabb ígérete, „oda helyezem a nevedet mindörökké, ott legyen szemem és szívem mindenkoron” (1Kir 9,3).¹⁰

Jelen esetben sajátos jelentőséggel bírnak azok a szentírási helyek, amelyeket a kereszténység messiási jövendölésként értelmezett. A negyvenedik zsoltár ide illő versei: „Íme, eljövök... én Istenem, törvényed a szívemben van” (Zsolt 40,8–9). H. Rahner spirituális értelmezésében a Jézus Szíve-tisztelet egyik alapja ez a zsoltárvers, mert a Messiás

⁸ Spinetoli értelmezésében a Máté evangélium „alázatos szívű” jelentése, az alázat, a kicsinység Jézus lelke mélyéig hatolt. SPINETOLI, Ortensio, *Máté*, Szeged 1998, 353.

⁹ WOLFF, *Az Ószövetség antropológiája*, 69.

¹⁰ WOLFF, *Az Ószövetség antropológiája*, 82–83.

szívéről, tehát Jézus szívéről szól.¹¹ Hasonlóképpen fontos a 22. zsoltár, hiszen a szinoptikusok, különösen a Máté-evangélium Jézus szenvedéstörténete és haláltusájának leírásában többször idézi (22,2.8.16.18). Egyes keresztény szerzők a Zsolt 22,15-ben („szívem, mint a viasz megolvadt bensőmben”) is a Messiás szívére való utalást látnak, akinek emberi szíve együtt érez minden szenvedővel.¹² Ebben az értelmezésben fontos még a jeremiási prófécia, amely szerint az Úr szívének szándékai mindig beteljesülnek (Jer 30,24).

A páli teológiában a szív az ószövetségi antropológiához kapcsolódik. Pál a lelkiismerettel kapcsolatban beszél a legtöbbször a szívről. A szív az ember legbenseje, az egész ember magatartását hordozza, az a szerv, amellyel az ember megnyílik Isten előtt. Az Isten a szíven keresztül hat az emberre. Így van ez a pogányokkal is, mert Isten a szívükbe írta a törvényt (Róm 2,15). Az Isten ajándékaként kiárasztott Szentlélek is az emberi szívben lakik (Gal 4,6).¹³

Az újszövetségi szív-teológia egyik sajátos jellemzője, hogy a zakariási (Zak 12,10) és a jánosi (Jn 19,34.37) szövegek összekapcsolására épül.¹⁴ A zakariási vers szövege, értelmezése, illetve az átszúrt személy azonosítása rendkívül nehéz kérdés. Korábbi magyarázók a Messiásra vonatkoztatták a verset, ma azonban valamely vértanú prófétára gondolnak, kollektív személyre (a perzsa kor végén halált szenvedett csoportra), a szenvedő Szolgára vagy akár magára Jahvéra.¹⁵ A

¹¹ RAHNER, Hugo, Gedanken zur biblischen Begründung der Herz-Jesu-Verehrung, 28–29.

¹² JUSZTINOSZ, *Párbeszéd a zsidó Trifonnal* (ÓÍ 8), Budapest 1984, 266–267.

¹³ GNILKA, Joachim, *Az Újszövetség antropológiája*, Budapest 2007, 51–53.

¹⁴ Az átdöfött oldal János számára Jézus történetének a tetőpontja. A Jézus oldalából folyó vér és víz a keresztségre és az eukarisztiára utalnak, ezeken keresztül az egyházra, amely az emberiség új közösségének a jele. RATZINGER, Joseph, *A keresztény hit*, Bécs 1976, 144–145.

¹⁵ SWEENEY, Marvin A., *The Twelve Prophets: Micah, Nahum, Habakkuk, Zephaniah, Haggai Zechariah, Malachi II.* (Berit Olam), Colledgeville, MN,

János-evangélium szerint Jézus átszúrta szívéből víz és vér fakadt. A szerző úgy mutatja be az eseményt, mint a zakariási szöveg beteljesedését (Jn 19,34.37). A Jézus oldalából folyó vér és víz Órigenész óta a keresztség és az eukarisztia szimbóluma. H. Rahner elemzésében az átszúrta szívre tekintve a bűnös embernek meg kell rendülnie, mert csak az átszúrta szív tudja megszabadítani az embert önmaga bezártságából.¹⁶ H. Rahner a liturgikus mozgalom alapállását, hogy a keresztyén vallásosság középpontja a húsvéti misztérium, a Jézus Szíveteleltre is alkalmazza. A devóció sem más, mint ugyanazon húsvéti titok felé fordulás.

Az élő víz (Zak 14,8: „élővizek folynak majd Jeruzsálemből”) a Jelenések könyvében ismét megjelenik: itt Isten és a Bárány királyi székéből fakad (Jel 22,1).

Az első évezredben a mai értelemben vett Jézus Szívetelet nem létezett. Jézus átszúrta szíve, a szeretet szimbóluma, a kegyelmek forrása, de külön tisztelet és ájtatossági gyakorlat még nem alakult ki. Az egyházatyák írásaiban a szívteológia alapja és forrása a Zakariás-jövendölés (Zak 12,10: „ők majd rám tekintenek, akit átdöftek, azt megsiratják”) és ennek beteljesedése a János-evangélium szenvedéstörténetében (Jn 19,34: „az egyik katona lándzsával megnyitotta oldalát, amelyből azonnal víz és vér jött ki”).¹⁷ A Zakariás jövendölés-formulája („akit átdöftek”) az egyházatyák tanításában Krisztus engesztelő áldozatának a szimbóluma. Jézus, a Messiás szívéből árad az irgalom és igazság lelke,

2000, 688-689; Cody, AELRED, Zakariás, in BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY, Roland E. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I. Az Ószövetség könyveinek magyarázata*, Budapest 2002, 543–553 (552).

¹⁶ RAHNER, Hugo, *Mirabilis progressio*. Gedanken zur Geschichtstheologie der Herz-Jesu-Verehrung, in RAHNER, Hugo, BEA, Augustino (szerk.), *Cor Jesu I.*, Róma 1959, 21–58.

¹⁷ Kommentátorok szerint a „feltekintés” arra, akit átszúrtak, az evangélista tanúbizonysága azoknak, akik hisznek a Krisztusban kinyilvánított isteni szeretet titkában. SCHWANK, Benedikt, *János*, Szeged 2001, 573–574.

forrás fakad, amely lemos minden bűnt és tisztátalanságot (vö. Zak 13,1). A vér és víz, a megváltás és a Lélek kiáradása pünkösdkor teljeseedett be. A Szentlelket attól az istenembertől kapjuk, aki a Messiás, akit átszúrtak és feláldoztak. Az élő vizek forrása pedig Jézus Szíve,¹⁸ a Fons Vitae, ahogyan Justinus és Irenaeus tanítják.¹⁹

A patrisztika korában az említett bibliai részeket a kis-ázsiai és az alexandriai iskolák egymástól eltérően értelmezték. A kis-ázsiai teológia 1Jn 5,6-ra építi tanítását: „Ő az, aki víz és vér által jött, Jézus Krisztus. Nem csupán víz által, hanem víz és vér által.” Ez a megközelítés Jézus emberségére és keresztthalálára helyezi a hangsúlyt. A keresztre feszített oldalából, szívéből fakadt az életadó víz, a Szentlélek. Jézusnak, az új Ádámnak az oldalából születik meg az egyház. Jézus szívének legigazibb ajándéka az egyház, amelyben a Lélek testet ölt.²⁰ Az alexandriai iskola nem annyira Jézus emberségére (oldalsebére) helyezi a hangsúlyt: szemléletükben a spirituális értelmezés a domináns. A szív az értelem, a bölcsesség székhelye. A görög filozófiában a szív az emberi személyiség legfelsőbb, irányító része, a *hegemonikon*. Ebben a gondol-

¹⁸ RAHNER, Hugo, Grundzüge einer Geschichte der Herz Jesu-Verehrung, *Zeitschrift für Ascese und Mystik* 18.2 (1943), 61-83 (65-66).

¹⁹ „A patrisztikus teológia Krisztus oldalsebére szóló egész tanítását egyetlen jellemző kifejezéssel foglalhatjuk össze: Fons Vitae – az Élet Forrása. A Krisztus átszúrt Szívéből eredő vízforrástól, amelyre Jusztinosz és Irenaeus mutatnak rá, és az Úr keblén megittasult Szent Jánostól kezdve, századokon át töretlenül terjedt tovább a szóbeli és írásbeli hagyomány. Ehhez az ősi keresztény teológiában megalapozott elképzeléshez tért vissza a Jézus Szívének-tiszteletnek a liturgiában kifejeződő mai formája. Így tehát a Jézus Szíve-tisztelet előtörténete pontosan oda térhet ma vissza, ahonnan kiindult: «a Krisztus Szívéből eredő áramlás», amelyről a próféták jövendöltek, amit Jézus élő vízforrásként ígért, és saját átdöfött oldalsebéből Egyházára árasztott, ma mint az egyetemes, szent egyház imádsága, ismét kiárad az egész földkerekségre.” RAHNER, Hugo, *Die Anfänge der Herz-Jesu-Verehrung in der Väterzeit*, in STIERLI, *Cor Salvatoris*, 72 (ford. N.M.).

²⁰ RAHNER, H., Grundzüge, 68-69.

codási rendszerben, a misztikus megközelítésben a szív és a víz a gnózis, az ismeret, a tudás helyeként szerepel (a misztikus tudás/ismeret vize, az isteni misztériumok ismerete). Órigenész szerint János apostol az első, aki az Úr szívéből, az élő víz forrásából iszik (Jn 7,17). János a kegyelemből élő ember típusát személyesíti meg, aki az Úr szívéből az evangéliumi élő vizet issza.²¹

A kis-ázsiai realiztikus szemlélet tehát Jézus oldalsebét, szívét úgy szemléli, mint az üdvösség forrását, belőle származik az egyház, a kegyelem, a keresztség, az eukarisztia. Az alexandriai iskola spirituális szemléletében a Logosz bensejéből áradó élő víz a misztikus tudást ajándékozza.

A Jézus Szíve-tiszteletben később megváltozik a szív jelentése: míg a szemita antropológiában inkább a gondolati-akarati tevékenység központja, a későbbiekben – különösen a misztikában – a szeretet szimbóluma, majd a Jézus Szíve-tiszteletben az érzelmi oldal került előtérbe.

Teológiai megközelítések a 20. században

A II. vatikáni zsinatot követő liturgikus megújulás következtében a népi ájtatosságok, így a Jézus Szíve-tisztelet is háttérbe szorult. A teológusok ezért új magyarázatokat, illetve teológiai alapokat kerestek.

Hansjörg Auf der Mauer az ünnep problematikáját a következőképpen elemzi: a Jézus Szíve-tisztelet egy sajátos devóció eredménye. A középkornak az izoláló gondolkodásából született, amely Jézus szenvedését és halálát különleges hangsúllyal állította a lelkiélet középpontjába. Sajátos hangsúlyt kapott ezzel Jézus megváltó szenvedése, különösen a katona lándzsájával átszúrt szíve. Ebben az összefüggésben maga az ünnep, illetve az ájtatossági forma egy eszmei,

²¹ RAHNER, H., Grundzüge, 68–69.

fogalmi ünnep. Az izoláló tendencia következménye kettőzést eredményezett: nagypénteken a *mysterium paschale* keretében az egyház liturgiája már emlékezik Jézus szenvedésére, átszúrt szívére és halálára.²² A Jézus Szíve-tisztelet ismét az átszúrt szívet, annak üzenetét ünnepli.

Karl Rahner a szív szimbolikáját elemzi a vallástörténetben és a pápai dokumentumokban, és Jézus Szívére a reálszimbólum fogalmát alkalmazza. A Végtelen Valóság legbenseje a szeretet; ezt az ember először az Úr Szívének megtapasztalásából tanulja meg. Az Ige az Atya reálszimbóluma, a megtestesült Ige Isten abszolút szimbóluma a világban, a test pedig a lélek reálszimbóluma. Ebben az összefüggésben érthető meg a Szent Szív reálszimbólum volta, amely a Jézus Szíve-kultusz központi kérdése. A Jézus Szíve-tisztelet nem áll szemben Krisztus szeretetének tiszteletével, mert ez esetben a valóság és annak testben való megjelenése tisztán és elválaszthatatlanul, egyszer s mindenkorra egyezik (ez a reálszimbólum lényege). Isten, az önmagát közlő szeretet, azáltal valósítja meg hozzánk való isteni közeledését, hogy önmagát teszi jelenlévővé a szimbólumban, nevezetesen emberségében. A Jézus Szíve-kultuszban a kereszténységnek ez az alapjellege mutatkozik meg, és biztosítja a kultusz jogosultságát.²³

Rahner a II. vatikáni zsinat után is amellett érvelt, hogy a misztikus elemnek nem szabad kihálnia az egyházban, mindenkor szükség van a „térdelő teológiára”. Különösen a papság számára tartotta fontosnak a Jézus Szíve-tiszteletet: a papnak „Isten vonzásába kell kerülnie”, „az egyház kertjében termett gyümölcsöket” pedig nem szabad elvetni. A papnak „hívó, remélő, szerető embernek kell lennie”, „életét hivatásába kell befektetnie” és ehhez a Jézus Szíve-tiszteletből meríthet

²² AUF DER MAUR, Hansjörg, *Feiern im Rhythmus der Zeit* I., Regensburg 1983, 209–210.

²³ RAHNER, Karl, *Zur Theologie des Symbols*, in RAHNER, Hugo, BEA, Augustino (szerk.), *Cor Jesu* I., 464–505.

erőt. 1966-ban írta Rahner, hogy a holnap papjának „átvert szívű embernek” kell lennie. Ezért a Jézus Szíve-tisztelet lényege: odafordulás az Úrhoz.²⁴

Josef Heer hasonló módon jellemzi a Jézus Szíve-kultuszt: a kereszten átszúrt Szív a megváltó szeretet és a Jézus Szíve-tisztelet, az önmagát feláldozó szeretet, a kegyelem forrásának szimbóluma.²⁵

Gustave Martelet szerint a Jézus Szíve-tisztelet „megkívánja a bárány biblikus-szimbolikus teológiájában való elmélyülésünket.”²⁶ A Zakariás jövendölésében szereplő „átszúrt” a János evangéliumban egyenlővé válik a „báránnyal”, a kereszten szenvedő bárány ugyanazt fejezi ki, mint amit a próféta az átszúrtról mond. Jézus szenvedésének mélysége Isten szenvedése az emberért. Az 1Pét 1,17–20 szerint Krisztus a világ teremtése előtt a bárány szerepére predestináltatott. A bárány-teológia megköveteli, hogy a Jézus Szíve-tisztelet bizonyos szempontból átalakuljon. A Jézus Szíve-tiszteletnek fel kell ismertetnie a passióban Isten szeretetének mélységeit, fel kell tárnia a kereszt misztériumát. Az átszúrt szíven kell szemlélni azt az Istent, aki feláldozta Fiát az emberért, akinek isteni szeretettel értünk dobog a szíve.²⁷

Joseph Ratzinger a Jézus Szíve-tisztelet megújítását abban látja, hogy nem elég az objektív liturgikus ünneplés: az embernek szüksége van a szemlélődésre is, hogy észrevegye Isten titkát. A liturgikus ünneplést elmélkedésnek kell megelőznie és kísérnie. A szív vallásossága tehát az Isten szívére irányuló vallásosság. A keresztény istenfogalom igazi nagy újdonsága abban a felismerésben és tapasztalatban rejlik, hogy Isten a szeretet.²⁸ A szív feladata emberi valónk

²⁴ RAHNER, Az átvert szívű ember, in *Szolglát* 24 (1974) 24–27.

²⁵ HEER, Josef, *Der Durchbohrte*, Róma 1966, 225–228.

²⁶ MARTELET, Gustave, „A bárány, aki a világ teremtése előtt kiválasztatott”, *Teológia* 29 (1995) 2, 79–85 (85).

²⁷ MARTELET, „A bárány, aki a világ teremtése előtt kiválasztatott”, 82–85.

²⁸ RATZINGER, A húsvéti titok, 10–12.

fenntartása, összetartása. Jézus Szíve az önátadás példája, megmenti a világot, amikor kitarul; a megnyílt szív a húsvéti titok tartalma. Jézus Szívében a keresztyén hit lényege áll előttünk: „Arra hív, hogy lépjünk ki az önfenntartás hiábavaló kísérletéből, és vele együtt szeretve, önmagunkat odaajándékozva, benne és vele megtaláljuk a szeretet teljességét.”²⁹

Jan G. Bovenmars a Jézus Szíve-tiszteletben a biblikus és a lelkiségi hagyomány összekapcsolására tesz kísérletet. A misztikusok és a II. vatikáni zsinat szellemében a „szívek kicserélődését” tartja fontosnak. Ez a „szív lelkisége”, mert a mai embernek új szívre van szüksége. Jézus Szívének lelkesedésével részt kell vállalni az ő megváltói küldetésében.³⁰ Jézus Szíve imádásra méltó voltának alapja a személyes egység, az *unio hypostatica*, amelyből kifolyólag az ember Jézust imádás illeti meg. Kiváltképpen a szívét imádjuk, amely jele, tanújele, képe, jelképe isteni szeretetének, a Szentháromság irántunk való szeretetének. Ez a szeretet nyilatkozott meg különösen a Jézus megsebzett Szívén át, ahogyan a *Haurietis aquas* enciklika is tanítja. Ezért a kultusz végső tárgya maga az isteni szeretet (HA 39; 42; 46; 60).³¹

Annak ellenére, hogy a 20. század közepétől megtorpanni látszik a Jézus Szíve-tisztelet, és emiatt egyesek a II. vatikáni zsinatot okolják, feltevődik a kérdés: mi volt az indítóoka és mozgatója ennek a látványos fejlődésnek? A eddigi eredményeket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a Jézus Szíve-tisztelet, mint magánajtatossági forma a különböző szerzetesrendek lelkiségében folyamatosan jelen volt. A német misztikusok, majd különösen Alacoque Szent Margit magánkinyilatkoztatásai által Jézus Szíve a figyelem középpontjába került. A 19. században a katolikus egyház a felvilágosodás és

²⁹ RATZINGER, A húsvéti titok, 16.

³⁰ BOVENMARS, *A szív bibliai lelkisége*, 213–215.

³¹ BERTA, HEVENESI, *XII. Pius pápa Haurietis aquas apostoli körlevelének magyarázata*, 97.

a szekularizáció hatására a közéletben háttérbe szorult. Az egyház és állam viszonya megváltozott. Az *Annum sacrum* enciklika szétválásról beszél, a *Quas primas* az egyház szabadságáért emeli fel a hangját, és kiemeli, hogy a világmindenség királya Jézus Krisztus. A Jézus Szíve-tisztelet nem csupán az egyénnek, hanem az egyháznak is egy spirituális „menedékhelyet” jelentett. Az új ájtatossági forma biztosságot és reményt sugallt, illetve arra készítette a keresztényeket, hogy Jézus szeretetével forduljanak Istenhez és az emberekhez.³² Az imaapostolkodás, a gyónás és áldozás gyakoribbá válásának szorgalmazása, az engesztelés, a felajánlások valójában lelki megújulást eredményeztek.

A Jézus Szíve-tisztelettel ismét előtérbe került Krisztus megváltó szenvedése, amelyet most a Szent Szív jelképezett. A Jézus Szíve-tisztelet az eukarisztia tiszteletét is kiemelte; az első csütörtöki szentóra az Olajfák-hegyi virrasztást szorgalmazta, az első péntek pedig a szentáldozásokat. Az új ájtatossági forma az egyéneket, a családokat, de az egyház egész közösségét is elérte és lelkesítette abban a törekvésben, hogy Krisztus királyságát előmozdítsák a földön.³³ Az ájtatossági forma ma is sok keresztényt, különösen első pénteken a gyónáshoz és szentáldozáshoz vezet.

³² A Jézus Szíve ígéreték: 1. Megadom nektek az állapotukhoz szükséges kegyelmeket. 2. Családjainknak megadom a békét. 3. Minden bánatukban megvigasztalom őket. 4. Életükben s különösen haláluk óráján biztos menedékkül leszek. 5. Minden vállalkozásukat megáldom. 6. A bűnösök szívében megtalálják az irgalom forrását és végnélküli tengerét. 7. A lanyha lelkek gyorsan buzgókká lesznek. 8. A buzgó lelkek hamar nagy tökéletességre jutnak. 9. Megáldom házaikat, hol Szívem képét kifüggesztik. 10. Megadom a papoknak a kegyelmet, hogy a legkeményebb szíveket is megtérítsék. 11. Azok neveit, akik ez ájtatosságot terjesztik, szívémben írom és onnan soha ki nem törölöm. 12. Jézus Szíve nagyígérete: Mindazok, akik kilenc egymásután következő hónap első péntekén a szentségekhez járulnak, vagyis meggyónnak és megáldoznak, nem hálnak meg szentségek nélkül. HEER, *Der Durchbohrte*, 264.

³³ HAAG, Martina, „*Dem Herzen Jesu singe...*”, Mainz 2002, 142–146.

A II. vatikáni zsinat után VI. Pál pápa *Investigabiles divinitas Christi* apostoli levelében Jézus Szívét mint „a szeretet lángoló tűzhelyét, annak a szeretetnek szimbólumát és kifejező képét” látja, „amellyel »Isten úgy szerette a világot, hogy egyetlen Fiát adta (Jn 3,16)«”.³⁴ *Diserti interpretes* apostoli levelében ismételtlen szorgalmazta a Jézus Szíve tiszteletet, mert az egyház a Megváltó átdöfött Szívéből született. II. János Pál *Redemptor Hominis* enciklikájában olvassuk:

A világ megváltása – a szeretetnek az a félelmetes misztériuma, melyben megújul a teremtés – legbensőbb természete szerint az igazság teljessége az emberi szívben: az Egyszülött Fiú szívében, és általa válik lehetségessé mindazok szívének megigazulása, akik az Egyszülöttben öröktől fogva arra lettek rendelve, hogy Isten fiaivá váljanak, és meghívást kapjanak a kegyelemre és a szeretetre.³⁵

Új evangelizálás és Jézus Szíve-kultusz kezdetű üzenetében II. János Pál kiemelte, hogy „a Szent Szívben a keresztyén megtalálja Krisztus végtelen szeretetének szimbólumát és képét, és ez a szeretet arra ösztönöz, hogy szeressük egymást.”³⁶ XVI. Benedek pápa 2009. június 19-én Jézus Szíve ünnepével kezdődően nyitotta meg a papság évét, és Jézus Szíve ünnepével zárult a papság éve.

A Jézus Szíve-tisztelet nagyon sok helyen lehanyaglott, vagy csak az első pénteki kilenced gyakorlása maradt meg ájtatossági gyakorlatként. A Jézus Szíve-tiszteletet újra-értelmező teológusok a II. vatikáni zsinat után arra törekednek, hogy a devóciót biblikus és patrisztikus hagyományokra alapozzák, és az egyház liturgikus gyakorlatába beépítsék.

³⁴ *Investigabiles divinitas Christi*, AAS 57 (1965) 298–301.

³⁵ *Redemptor Hominis*, 52., Budapest 1980, 52–54.

³⁶ A magyar fordítás: BERTA, HEVENESI, *Haurietis aquas*, XII. *Pius pápa apostoli körlevele Jézus Szentséges Szíve tiszteletéről*, VI.

Összegzés

A Jézus Szíve-tisztelet, mint magánájtatossági forma az affektív vallásosságot helyezte előtérbe. Jézus szenvedéstörténete, majd szíve, mint a szeretet és irgalom tárháza a kiengesztelődést és irgalmat keresőknek vigaszt és reményt nyújtott. A Jézus Szíve-teológia kidolgozásán legtöbbit a jezsuiták fáradoztak, keresve a bibliai alapokat és a *devotio* helyét a katolikus teológiában. Majd Róma részéről a *Haurietis aquas* enciklika fogalmazta meg hivatalosan a teológiai alapokat. Az új ájtatossági forma nagyon sokszor visszakanyarodott a misztikusok nyelvéhez és képeihez. Ugyanakkor, különösen a népi ájtatossági forma, Alacoque Szent Margit látomásai és az ígéretek értelmezése nyomán olykor babonás hitbe is torkollott. A liturgikus mozgalom hatására azonban kialakult a helyes arány a devóciós gyakorlatban. A Jézus Szíve-tiszteletet nem lehet kiszakítani a megváltásból. Az ájtatossági forma szorgalmazói is arra törekedtek, hogy az ájtatossági gyakorlatok az eukarisztiához vezessék a hívőket. Az eukarisztia a szeretet látható szentsége. A Jézus Szíve-tisztelet pedig ehhez a szeretethez kell, hogy elvezesse a hívőt. Az énekekben és imaformákban túltengő érzelgősség egy adott kornak a szellemét őrzi, de a vallásos életből az érzelmeket nem lehet, és nem is kell kizárni. Alacoque Szent Margit látomásainak ígéreteivel kapcsolatban, különösen a nagy ígéretre vonatkozóan ismételten meg kell jegyezni: reményt és bátorítást sugall, nem pedig garanciát.

A Jézus Szíve-tiszteletnek, mint népi magánájtatossági formának ma is megvan a létjogosultsága és értéke. De mint minden magánájtatosságnak, ennek is a liturgiából kell táplálkoznia, a szentmiséből, a szentségekből és a zsolozsmából. A liturgia és a népi jámborság a keresztyén istentiszteleti forma két legitim kifejezőmódja, azonban nincsenek azonos szinten. A népi jámborsági gyakorlatoknak mindig összhangban kell

lenniük a liturgiával abból kell, hogy merítsenek, és arra készítsék fel a hívő népet (SC 13).³⁷

³⁷ *A népi jámborság és liturgia direktóriuma*, Budapest 2005, 58.